

การจัดการเรียนการสอนบาลี โรงเรียนพระปริยัติธรรมคณะสงฆ์ส่วนกลาง
 วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษา บาลีเปรียญเอก (ป.ธ.๗-๘-๙)
 The Management of Learning and Teaching Pali Language of
 Phrapariyattidhamma Schools Wat-Samphraya Bangkok :
 A Case Study of Pali Grade Level 7-8-9

พระมหาถาวร ถาวรเมธี (ภูแฝงทอง)
 Phramaha Thaworn Thawaramedhee (Phuphlaengthong)

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยมีวัตถุประสงค์ เพื่อการศึกษาการจัดการเรียนการสอนบาลี ปัญหาในการจัดการเรียนการสอน และแนวทางการจัดการเรียนการสอนบาลี โรงเรียนพระปริยัติธรรมคณะสงฆ์ส่วนกลาง วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษา บาลีเปรียญเอก (ป.ธ.๗-๘-๙) การศึกษาครั้งนี้ ได้ศึกษาที่วัดสามพระยา ซึ่งเป็นสถานที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนบาลีในระดับเปรียญเอก โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงเก็บรวบรวมข้อมูลจากนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับเปรียญเอก

ผลการศึกษา พบว่า การจัดการเรียนการสอนบาลี โรงเรียนพระปริยัติธรรมคณะสงฆ์ส่วนกลางวัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษา บาลีเปรียญเอก (ป.ธ.๗-๘-๙) นั้น เป็นการศึกษาปัญหาและแนวทางของการจัดการเรียนการสอน ๕ ด้าน คือ

การจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความสนใจและความต้องการของผู้เรียนตามเนื้อหา โดยอาจมีการปรับปรุงหลักสูตรเล็กน้อยเพื่อให้เข้ากับนักเรียน ทั้งนี้อาจเป็นการศึกษาของคณะสงฆ์ยังคงยึดระบบเดิมที่เข้มงวด ยากต่อการเปลี่ยนแปลง

ด้านหลักสูตร ผู้เรียนมีความภาคภูมิใจและมีความสุขต่อการเรียนภาษาบาลี แต่เมื่อเปรียบเทียบเวลาเรียนและหลักสูตรแล้ว พบว่าไม่เหมาะสมกับสภาพปัจจุบันควรปรับปรุงและเปลี่ยนแปลง เพราะหลักสูตรมีมาก แต่เวลาเรียนมีน้อย

ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ควรให้มีการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้กับครูสอนบาลี ซึ่งนักเรียนคิดว่าเหมาะสม กิจกรรมการเรียนการสอนในปัจจุบันควรมีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสภาพปัจจุบัน อันจะเป็นตัวกระตุ้นให้นักเรียนมีแรงจูงใจในการเรียนภาษาบาลีเพิ่มขึ้น

ด้านสื่อการเรียนการสอน เห็นว่าการมีสื่อที่เหมาะสมทำให้การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีประสบความสำเร็จมากกว่าการใช้ตำราเรียนที่เน้นการท่องจำเพียงอย่างเดียว

ด้านการวัดผลและประเมินผล ควรมีการจัดแนะแนวเทคนิควิธีการสอบให้แก่แก่นักเรียนก่อนสอบบาลีสนามหลวง ส่วนเกณฑ์การให้คะแนนในการสอบบาลีในปัจจุบันมีความเป็นธรรมกับผู้สอบ

และควรให้มีการเฉลยข้อสอบให้นักเรียนทราบทุกครั้ง และควรมีการให้ครูสอนมีส่วนร่วมในการออกข้อสอบ

คำหลัก : การจัดการเรียนการสอน, ภาษาบาลี, พระปริยัติธรรม, โรงเรียนพระปริยัติธรรม, เปரியูเอก,

Abstract

This research study was aimed to study the teaching and learning of Pali the problems of teaching and learning of Pali and the ways of teaching and learning of Pali in Phrapariyattidhamma Schools Wat Samphraya Bangkok : A case study of Pali grade 7-8-9. This research was studied at Wat Samphraya, here is place for study Pali high level grade 7-8-9 by using data collection from all monks students are learning in high level grade 7-8-9.

The results found that: The teaching and learning of Pali in Phrapariyattidhamma Schools Wat Samphraya Bangkok : A case study of Pali grade 7-8-9 is a research for study a problems and guidelines to teaching and learning in five categories following :

The category of teaching and learning to be consistent with the interest and needs of students and curriculum should be reviewed and changed for performance of all students, because teaching and learning of Pali is over old system and strict difficult to change.

The category of curriculum : The students were proud and happy to the learning of Pali, but comparison time of learning and curriculum found that it was inappropriate with the current circumstances should be reviewed and changed due, because curriculum is over more text, but short time to learning.

The category of teaching and learning activities : It should practical training to the Pali teachers, teaching and learning activities should be reviewed and changed with the current circumstances and to be motivation for the students.

The category of teaching and learning media : it agreed that having appropriate media would help the teaching and learning of Phrapariyattidhamma Pali section to be achieved more than texts only.

The category of measurement and evaluation : it should regarding organizing the guidance technique of examination to students before the examination. The scoring criteria providing the Pali examination in the present was fair with the students and relation to having the answers to students every time and the teacher

Key Word: The Management of Learning and Teaching, Pali Language, Phrapariyattidhamma, Phrapariyattidhamma School, Pali grade 7-8-9

บทนำ

การจัดการศึกษาภาษาบาลีในประเทศไทยในปัจจุบัน ได้มีการพัฒนามาเป็นลำดับ แต่ดูเหมือนจะพัฒนาและขยายการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้เฟื่องฟูขึ้นกว่าเดิมไม่ได้ เมื่อพิจารณาจากสถิติผลการสอบและจำนวนผู้เข้าสอบในแต่ละปี ปรากฏว่าจำนวนผู้ที่ส่งสอบกับผู้ที่สามารถสอบได้ ผู้ที่สอบได้มีเปอร์เซ็นต์น้อยมาก ยังถือว่าอยู่ในระดับที่ต่ำ เมื่อเทียบกับจำนวนนักเรียนที่ส่งสอบทั่วประเทศ โดยเฉพาะในชั้นเปรียญเอก (ป.ธ.๗-๘-๙) ยังมีสถิติที่ต่ำมากเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนของผู้เข้าสอบ ทำให้เกิดปัญหาต่อการศึกษาภาษาบาลีในอนาคต ปัญหาเนื่องมาจากหลายประการ เช่น สภาพทั่วไปของสำนักเรียนไม่เอื้อต่อการเรียนการสอน ครูขาดทักษะในการสอน การใช้สื่อการสอน ไม่เข้าใจในเรื่องหลักสูตร ขาดการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นต้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงให้ความสำคัญถึง การจัดการเรียนการสอนบาลี โรงเรียนพระปริยัติธรรมคณะสงฆ์ส่วนกลาง วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษา บาลีเปรียญเอก (ป.ธ.๗-๘-๙) ๕ ด้าน คือ ๑) ด้านสภาพทั่วไปของสำนักเรียน ๒) ด้านหลักสูตร ๓) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ๔) ด้านสื่อการเรียนการสอน ๕) ด้านการสอบและประเมินผล เพื่อต้องการทราบปัญหาว่ามีปัญหาด้านใดบ้าง โดยใช้ข้อมูลคือนักเรียนที่กำลังศึกษาใน ชั้นประโยค ป.ธ.๗-๘-๙ ทั้งหมดทุกรูป เพื่อนำผลการวิจัยไปปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาการเรียนการสอนบาลีเปรียญเอกและในชั้นอื่น อันจะเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ดีต่อผู้เรียนต่อไป

วิธีการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้ เป็นการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับการศึกษาวิจัย โดยใช้ประชากรคือ พระภิกษุ-สามเณรที่กำลังเรียนอยู่ในชั้นเปรียญเอก โดยใช้สอบถามแบบปลายเปิด (open-end questions) เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระเกี่ยวกับสภาพ ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนบาลีใน ๕ ด้าน คือ ๑) ด้านการจัดการเรียนการสอน ๒) ด้านหลักสูตร ๓) ด้านสื่อการเรียนการสอน ๔) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ๕) ด้านการวัดและประเมินผล ทั้งนี้ เพื่อทราบถึงการจัดการเรียนการสอน ปัญหา และแนวทางการจัดการเรียนการสอนบาลี โรงเรียนพระปริยัติธรรมคณะสงฆ์ส่วนกลาง วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษา บาลีเปรียญเอก (ป.ธ.๗-๘-๙)

ผลการวิจัย

ผลการศึกษา พบว่า การจัดการเรียนการสอนบาลี โรงเรียนพระปริยัติธรรมคณะสงฆ์ส่วนกลางวัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษา บาลีเปรียญเอก (ป.ธ.๗-๘-๙) นั้น เป็นการศึกษาปัญหาและแนวทางของการจัดการเรียนการสอน ๕ ด้าน คือ

การจัดการเรียนการสอน ควรให้สอดคล้องกับความสนใจและความต้องการของผู้เรียนตามเนื้อหา โดยอาจมีการปรับปรุงหลักสูตรเล็กน้อยเพื่อให้เข้ากับผู้เรียน ทั้งนี้อาจเป็นการศึกษาของคณะสงฆ์ยังคงยึดระบบเดิมที่เข้มงวด ยากต่อการเปลี่ยนแปลง

ด้านหลักสูตร ผู้เรียนมีความภาคภูมิใจและมีความสุขต่อการเรียนภาษาบาลี แต่เมื่อเปรียบเทียบเวลาเรียนและหลักสูตรแล้ว พบว่าไม่เหมาะสมกับสภาพปัจจุบันควรปรับปรุงและเปลี่ยนแปลง เพราะหลักสูตรมีมาก แต่เวลาเรียนมีน้อย

ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ควรให้มีการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้กับครูสอนบาลี ซึ่งนักเรียนคิดว่าเหมาะสม กิจกรรมการเรียนการสอนในปัจจุบันควรมีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสภาพปัจจุบัน อันจะเป็นตัวกระตุ้นให้นักเรียนมีแรงจูงใจในการเรียนภาษาบาลีเพิ่มขึ้น

ด้านสื่อการเรียนการสอน เห็นว่าการมีสื่อที่เหมาะสมทำให้การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีประสบความสำเร็จมากกว่าการใช้ตำราเรียนที่เน้นการท่องจำเพียงอย่างเดียว

ด้านการวัดผลและประเมินผล ควรมีการจัดแนะแนวเทคนิควิธีการสอบให้แก่แก่นักเรียนก่อนสอบบาลีสนามหลวง ส่วนเกณฑ์การให้คะแนนในการสอบบาลีในปัจจุบันมีความเป็นธรรมกับผู้สอบและควรให้มีการเฉลยข้อสอบให้นักเรียนทราบทุกครั้ง และควรมีการให้ครูสอนมีส่วนร่วมในการออกข้อสอบ

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและแนวทางในพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครู ดังนี้ ๑) การจัดการเรียนการสอนของครูขาดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ขาดการสอนแบบบูรณาการ ซึ่งทำให้ผู้เรียนเกิดความเครียด ๒) หลักสูตรมีเนื้อหาเก่าเกินไปทำให้เข้าใจยากไม่เหมาะสมกับผู้เรียนในปัจจุบัน ควรพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม ๓) การใช้สื่อการเรียนการสอน ขาดการใช้สื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย ๔) กิจกรรมการเรียนการสอน มีกิจกรรมบ้างแต่ไม่คำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียน ๕) การวัดผลและประเมินผลยังไม่ชัดเจนและยังขาดการรายงานที่เป็นระบบ

แนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี คือ ๑) ด้านหลักสูตร ควรพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม ๒) ด้านการเรียนการสอน ควรให้ความสำคัญแก่นักเรียนและครูสอนและสนับสนุนงบประมาณอย่างจริงจัง ๓) ด้านสื่อการเรียนการสอน ควรซื้ออุปกรณ์และเทคโนโลยี เช่น คอมพิวเตอร์ ๔) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ควรกระตุ้นให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของการเรียน ๕) ด้านการวัดผลและประเมินผล ควรประชุมคณะครูสรุปผลการประเมินการเรียนการสอน เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาร่วมกัน

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การจัดการเรียนการสอนบาลี โรงเรียนพระปริยัติธรรมคณะสงฆ์ส่วนกลาง วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษา บาลีเปรียญเอก (ป.ธ.๗-๘-๙) ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

ด้านการจัดการเรียนการสอน มีการจัดการเรียนการสอนที่หลากหลายให้มีการสัมมนา วิทยากร วิจารณ์การเรียนการสอนได้ และมีการจัดสภาพแวดล้อมบรรยากาศของการเรียนการสอน และบริเวณของโรงเรียนได้อย่างเหมาะสมน่าเรียน

ด้านหลักสูตร ควรมีการอบรมการใช้หลักสูตร การวิเคราะห์หลักสูตรให้กับครูผู้สอน และหลักสูตรในปัจจุบันมีมาก เวลาเรียนมีน้อย ควรปรับปรุงหลักสูตรให้เข้ากับสภาพปัจจุบัน

ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ครูผู้สอนควรหาวิธีการสอนที่หลากหลาย จัดกิจกรรมร่วมกับผู้เรียนเป็นประจำ มีการเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

ด้านสื่อการเรียนการสอน ผู้บริหารหรือผู้ที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมสนับสนุนให้ครูผู้สอนใช้สื่อในการสอน เช่น สื่อเทคโนโลยี หรือสื่อธรรมชาติ และสื่อเหล่านั้นต้องเหมาะสมกับเนื้อหาของวิชาที่สอนและเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน

ด้านการสอบและประเมินผล เพื่อให้การเรียนการสอนกับการออกข้อสอบเป็นไปในแนวเดียวกัน ควรให้ครูผู้สอนมีส่วนร่วมในการออกข้อสอบ อาจจะทำให้ผู้เรียนสามารถสอบผ่านบาลีสนามหลวงได้เป็นจำนวนมากในแต่ละปี

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณพระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภิฉนโท,ผศ.ดร. ประธานกรรมการตรวจสอบ วิทยานิพนธ์ เจริญพรขอบคุณ รศ.ดร.วิชุดา หุ่นวิไล ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิน งามประโคน ประธานที่ปรึกษา และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย กรรมการ

ขอเจริญพรขอบคุณ ศาสตราจารย์ ดร. ณัฐนันท์ สิ้นชัยพานิช และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วราภัสร์ พากเพียรกิจวัฒนา อาจารย์ประจำคณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล อุบาสิกที่ ถวายการอุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔ แก่ผู้วิจัยในทุก ๆ ด้าน โดยไม่ให้ขาดเหลืออะไรด้วยดีตลอดมา และ เสียสละเวลาเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

ขอเจริญพรขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมชัย ศรีนอก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สมหมาย ดุยอธรรมย์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์วงศ์พัทธ์ ชาติเสถียรวงศ์ ที่ได้เสียสละเวลาเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยใน

ขอขอบคุณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คณะครูอาจารย์ และเจ้าหน้าที่ ทุก ๆ ท่าน ที่ประสิทธิ์ประสาทวิทยาทานต่าง ๆ และอำนวยความสะดวกในการให้ข้อมูลให้แก่ผู้วิจัย โดยตลอดจนจบการศึกษาด้วยความเต็มใจและเต็มที่ ขอขอบคุณท่านผู้เกี่ยวข้องที่กล่าวนามมา ข้างต้นและไม่ได้กล่าวนามไว้ ที่ได้สนับสนุนและให้กำลังใจด้วยดีตลอดมา

ขอบขอบคุณมารดาบิดา ผู้ให้กำเนิด เลี้ยงดู อบรม สั่งสอน ผู้วิญญูมาเป็นอย่างดี หลวงพ่อ พระครูโสภณบุญเขต อดีตเจ้าคณะอำเภอจตุรพักตรพิมาน จ.ร้อยเอ็ด พระอุปัชฌาย์ผู้ให้กำเนิดใน พระพุทธศาสนา ซึ่งถึงแก่มรณภาพในปีพุทธศักราช ๒๕๕๔ หลวงพ่อพระครูศรีวรานุกิจ เจ้าอาวาส วัดราชสิงขร ได้เมตตาให้ที่พักอาศัยในขณะศึกษาเล่าเรียนตลอดระยะเวลาที่ทำการศึกษา พระมหาบัณฑิต ปณฺธิตเมธี ป.ธ.๙ อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดราชสิงขร ที่คอยให้คำปรึกษา แนะนำ ด้วยดีโดยตลอด

บรรณานุกรม

- กมล สุตประเสริฐ. การสร้างและประเมินวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมของหลักสูตร, การวิจัยทาง การศึกษา. ๒๕๑๗.
- กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนก บาลี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๑.
- _____ . คู่มือการจัดการศึกษาสงฆ์, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๙.
- กรมวิชาการ. แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อขยายโอกาสทางการศึกษา, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๕.
- กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือการจัดการเรียนรู้กลุ่มการทำงานอาชีพและเทคโนโลยี. กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๕.
- กิตติมา ปรีดีดิลก. การบริหารและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรา พิพัฒน์, ๒๕๓๒.
- ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์. การพัฒนาหลักสูตร : หลักการและแนวปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร : อลิ้นเพชร, ๒๕๓๙.
- เฉลิมพล โสมอินทร์. ประวัติศาสตร์และพระพุทธศาสนา และการปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุตรไพศาล, ๒๕๔๖.
- ทศนา แคมมณี. ศาสตร์การสอน. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). พระพุทธศาสนากับการศึกษาในอดีต. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิการศึกษาพิมพ์, ๒๕๓๓.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พุทธธรรม ฉบับขยายความ. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- _____ . วิธีคิดตามหลักพุทธ. กรุงเทพมหานคร : สยาม, ๒๕๔๗.
- _____ . พุทธวิธีในการสอน. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๗.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด. พิมพ์ ครั้งที่ ๑ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๔๘.

พระธรรมปัญญาภรณ์ (สุชาติ ธรรมรัตน์) และ พระมหาทองดี ปณฺณาวชิโร. **การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี**. กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. (ชำระ-เพิ่มเติม ช่วงที่๑/ยุคที่), กรุงเทพมหานคร, บริษัท เอส.อาร์.ปริ้นติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๗.

พัฒน์ เพ็งผลา. **ประวัติวรรณคดีบาลี**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๖**. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๖.

วัฒนาพร ระวังทุกข์. **แผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง**. กรุงเทพมหานคร, แอลที เพรส, ๒๕๔๕.

วิระ รมยะรูป. **ทำเนียบพระเปรียญธรรม ๙ ประโยค สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ.๒๕๔๔**.

กรุงเทพมหานคร : เสี่ยงเทียนการพิมพ์, ๒๕๓๙.

สังัด อุทรานันท์. **เทคนิคการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ**. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาการบริหารการศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

สังัด อุทรานันท์. **เทคนิคการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ**. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาการบริหารการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

สมศักดิ์ บุญปู. **พระสงฆ์กับการศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

สนามหลวงแผนกบาลี. **เรื่องสอบบาลี**. กรุงเทพมหานคร : ๒๕๔๘.

_____. **เรื่องสอบบาลี**. กรุงเทพมหานคร : ๒๕๕๖.

_____. **เรื่องสอบบาลีของสนามหลวงแผนกบาลีทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค**.

กรุงเทพมหานคร : ๒๕๕๖.

สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง. **เรื่องบัญชีแสดงผลสอบประโยคบาลีสนามหลวงรวมทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค**. กรุงเทพมหานคร, อาทรการพิมพ์, ๒๕๕๔.

สำนักเรียนวัดเทพศิลา. **สำนักเรียนวัดเทพศิลาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม**.

กรุงเทพมหานคร : ๒๕๔๘.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร : เพชรรุ่งการพิมพ์, ๒๕๔๐.

อนุศักดิ์ สมิตสันต์. **การบริหารวิชาการ**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๐.

อาภรณ์ ใจเที่ยง. **หลักการสอน**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๖.

สุนน อมรวิวัฒน์. **การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐.

สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง. **การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี**. กรุงเทพมหานคร, อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๘.

วิชัย วงษ์ใหญ่. **การพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๔๓.

วัชร บุนนาค. **การบริหารหลักสูตร**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓.

รังษี สุทนต์. **อักษรเขียนภาษาบาลี รวมบทความวิชาการทางพระพุทธศาสนา**. คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

ภิญโญ สาร. **หลักบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๙.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **รวมบทความวิชาการทางพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

พระศรีสิทธิมนี (พล อาภากร). **ภาษามคธ-ภาษาบาลี รวมบทความวิชาการทางพระพุทธศาสนา**. คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริญาโณ). **บาลีคืออะไร รวมบทความวิชาการทางพระพุทธศาสนา**. คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหาปฐมพงษ์ งามล้วน. **ประวัติภาษาบาลี ความเป็นมาและที่สัมพันธ์กับภาษาปรากฤตและสันสกฤต**. กรุงเทพมหานคร : รำไทยเพลสเซนเตอร์, ๒๕๓๔.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตาโณ). **พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

ประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์. **ทำเนียบพระเปรียญธรรม ๙ ประโยค สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๕๓๙**. กรุงเทพมหานคร : เบสท์ กราฟฟิค เพรส, ๒๕๓๙.

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. **การบริหารวิชาการ**. กรุงเทพมหานคร : สหมิตรออฟเซต, ๒๕๓๕.

ชาญชัย ยมดิษฐ์. **เทคนิคและวิธีการสอนร่วมสมัย**. กรุงเทพมหานคร : หลักพิมพ์, ๒๕๔๘.

อึ้ง บัณฑิต. **ทฤษฎีหลักสูตร : การออกแบบและพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทธนรัชการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๒.